

Jan Mukařovský

Jiří Poláček

Ondřej Sládek: *Jan Mukařovský. Život a dílo*, Host, Brno 2015

Brněnský literární vědec Ondřej Sládek (1976), působící v Ústavu pro českou literaturu AV ČR a též na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity, se již delší dobu zabývá osobností a dílem Jana Mukařovského (1891—1975), jakož i problematikou strukturalismu. Mimo jiné o tom svědčí editorství a příspěvky v publikacích *Český strukturalismus po poststrukturalismu* (2006) a *Český strukturalismus v diskusi* (2014), ale i řada studií, které se staly východisky některých kapitol recenzované monografie: impozantní syntézy a současně sumy nových či obecně málo známých poznatků.

Ondřej Sládek nejprve v úvodu bilancuje velkou pozornost, jíž se těší Jan Mukařovský, Pražský lingvistický kroužek a strukturalismus už celá desetiletí, a to u nás i v cizině. Právem však poukazuje na to, že dosti opomíjené jsou Mukařovského vztahy s dalšími vědci nebo spisovateli a životní osudy, jimž proto ve své monografii věnuje mnoho stran. Zúročil v ní studium příslušné dosavadní literatury, obsáhlé pozůstalosti Jana Mukařovského uložené v Památníku národního písemnictví (tvoří ji čtyřiašedesát kartonů!), hojné korespondence a mnohých vzpomínkových prací včetně vzpomínek samotného Mukařovského a jeho dcery Hany.

Navzdory tomuto širokému studiu si je vědom, že vy-

tvořil obraz života a díla Jana Mukařovského závislý na prostudovaném materiálu. Pokud jde o metodu zkoumání Mukařovského vědecké činnosti a jejího vývoje, kombinuje — jak sám říká — „detailní čtení spolu s komparativním, historickým a kontextuálním výzkumem“. V této kombinaci po právu spatřuje vhodný základ nepředpojatého hodnocení. Správně také zdůrazňuje kontinuitu lidského života, což mu nebrání vidět odlišnost, ba i protichůdnost některých etap Mukařovského vědecké dráhy.

Poezie ve strukturách

Svou pouť životem a dílem Jana Mukařovského Sládek rozčlenil do šesti chronologicky pojatých kapitol, které vždy rozdělil na několik podkapitol. Zprvu velmi detailně a zasvěceně popisuje Mukařovského rodinu a dětství, gymnaziální studium v rodném Písku, první literární pokusy a formativní roli jeho otce. Poté přibližuje jeho studijní léta na pražské filozofické fakultě, na níž Mukařovský získal dobrý základ pro svou pozdější vědeckou činnost. Po ukončení vysokoškolského studia se stal učitelem češtiny a francouzštiny na gymnáziu v Plzni, ale přitom intenzivně směřoval k vědě a do Prahy. Tam se dostal — již jako ženatý muž a otec dcery — v roce 1925 a začal učit na reálném gymnáziu v Truhlářské ulici. Sládek kromě těchto informací charakterizuje jeho první tištěné práce, disertaci *Příspěvek k estetice českého verše* (1923) a její ohlas. Osvětluje rovněž získání doktorátu, úsilí o habilitaci a zapojení do Pražského lingvistického kroužku; neopomíná ani jeho přínosný pobyt v Paříži v roce 1923.

V druhé kapitole se zaměřuje hlavně na Mukařovského působení v Pražském lingvistickém kroužku a vztahy s ostatními vědci, zejména s Romanem Jakobsonem. Analyzuje též vliv ruského formalismu na členy uvedené vědecké sdružení a na formování strukturalis-

mu. Náležitě se zabývá dalšími Mukařovského pracemi a příspěvky do kolektivních publikací. Objasňuje také okolnosti jeho habilitace, založené na studii o Máchově *Máji*, a vztah k meziválečné avantgardě a jejím čelným představitelům, zejména k Vítězslavu Nezvalovi a Vladislavu Vančurovi.

Ve třetí kapitole nadále sleduje — na pozadí společenské situace — aktivity Pražského lingvistického kroužku a život Jana Mukařovského, který v letech 1931–1937 působil na bratislavské filozofické fakultě. Hlavně ovšem usiloval o mimořádnou profesuru estetiky na pražské filozofické fakultě: jeho profesorské řízení trvalo dva a půl roku a kvůli sporu s Milošem Weingartem bylo dosti dramatické. Ač tyto biografické pasáže tvoří důležitou součást uvedené kapitoly, Sládek jejím jádrem učinil analýzu Mukařovského máchovských studií či práce *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty* (1936). Zároveň tu osvětlil spojitost jeho teoretického myšlení s pracemi Ferdinanda de Saussura, Edmunda Husserla a Romana Ingardena.

Tiše se dívám

Čtvrtá kapitola pojednává o období nacistické okupace. Autor nastiňuje soudobé události a akce na obranu svobody a republiky, přibližuje pražský kongres PEN klubu, který se konal v roce 1938 i za účasti Jana Mukařovského, ale potom se zaměřuje na činnost Pražského lingvistického kroužku v temných protektorátních letech. Z Mukařovského děl se pochopitelně věnuje hlavně *Kapitolám z české poetiky* (1941), ale i zamýšlené práci o osobnosti básníka. Dále podrobně líčí vyostřený vztah Mukařovského a Vojtěcha Jiráta, který souvisel s Jiráťovou knihou o Máchovi, leč promítla se do něj i averze Pražského lingvistického kroužku a Literárněhistorické společnosti.

Pátá kapitola reflektuje poválečný „čas úkolů a povinností“. Sládek se v ní zabývá Mukařovského vančurovskými pracemi a zejména jeho mnohostrannou veřejnou činností, působením v Pražském lingvistickém kroužku a na Univerzitě Karlově. Mukařovský se roku 1948 stal jejím rektorem, vstoupil do KSČ a přiklonil se k marxismu; v roce 1951 se dokonce v *Tvorbě* zřekl strukturalismu. Nadto byl činný ve Světové radě míru a až do roku 1962 stál v čele nového Ústavu pro českou literaturu ČSAV. Sládek toto vše popisuje se zřetelem k dobovému společenskému kontextu, jímž vysvětluje i Mukařovského názorové posuny a proměny, aniž ho jednoznačně soudí, čímž maně otvírá prostor pro diskusi.

V poslední kapitole své monografie píše o oživení strukturalismu v šedesátých letech (mluví o jeho „nové vlně“) a dobových polemikách, v nichž se jako odpůrce tohoto směru angažovali především Ladislav Štoll (viz jeho knihu *O tvar a strukturu v slovesném umění*, 1966) a Vladimír Dostál. Sládek mimoto uvažuje o dialektické povaze myšlení Jana Mukařovského, připomíná významné vlivné soubory jeho prací *Studie z estetiky* (1966) a *Cestami poetiky a estetiky* (1971) i obnovení přátelství s Jindřichem Honzlem a Romanem Jakobsonem.

V epilogu ho právem vidí jako starého muže, který od konce šedesátých let už stál povytce stranou a — jak sám napsal — jen „tiše se díval“. V tomto stručném závěru nechybí ani autorův pohled na situaci v literární vědě po roce 1989, kdy byl obnoven Pražský lingvistický

kroužek a Mukařovského dílo se stalo základem, na němž byla „za vydatné pomoci jeho žáků a mnoha následovníků vystavěna velká část budovy soudobé české literární vědy

a estetiky“. Celek monografie Ondřeje Sládka dotváří kalendárium, náležitá ediční poznámka, anglické resumé, jmenný rejstřík a třicetistránková bibliografie, zahrnující i práce Jana Mukařovského, jež mohly být uvedeny samostatně. Pominout nelze ani obrazovou přílohu, tvořenou dvaapadesáti položkami, a svébytnou grafickou úpravu Martina T. Peciny, vědeckým pracím však sluší spíše vnější střídmost.

Jak vidno, řečená monografie ve shodě se svým názvem podává mnohostranný obraz životních osudů, osobnosti a díla Jana Mukařovského, patřičně začleněný do příslušných dobových souvislostí. Kromě analýz jednotlivých prací a jejich ohlasu autor nastiňuje formování, vývoj a metamorfózy Mukařovského vědeckého myšlení, poukazuje na různé vlivy (ruský formalismus, fenomenologie) a spojitosti. Osvětluje základní komponenty a pojmy tohoto myšlení (znakové pojetí uměleckého díla, estetická funkce, sémantické gesto), ukazuje jeho platnost a inspirativnost. V četných přesazích záslužně přibližuje historii a činnost Pražského lingvistického kroužku i Mukařovského vztahy s vědci a spisovateli: vedle zmíněných osobností je možno jmenovat Karla Čapka, Otakara Zicha nebo Bohuslava Havránka. Úhrnem jde o apologetickou syntézu, která připomíná čtyřicáté výročí úmrtí Jana Mukařovského a současně je souborem podnětů pro rozličné dílčí studie.

Autor je literární historik a kritik.

Strukturalistovo dílo jako život